

โลกเป็นต้นเหตุทำให้เกิดปัญหาชีวิตและสังคม Greed is the cause of life and social problems

เจริญ มณีจักร์ และ พระครูพิพิธจารุธรรม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์พุทธชินราช
Charoen.ma@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

โลกหรือโลภเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่อาศัยจิตเกิดมีความต้องการและติดใจในต้นหา 3 ต้นหา 6ต้นหา 108 ไม่มีที่สิ้นสุด ลักษณะโลภเจตสิกหมายถึง มีความต้องการในอารมณ์ แบ่งเป็น 2 ประเภท ภายในตนเอง และภายนอกตัว เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดโลภเจตสิก คือปฏิสนธิมาด้วยกรรมที่มีความโลภเป็นบริวาร เหตุให้เกิดโลภมูล โสมนัส คือ ปฏิสนธิจิตเป็นโสมนัสได้ประสบกับอารมณ์ที่ดี เหตุให้เกิด โลภมูลอุเบกขา คือ ปฏิสนธิเป็นอุเบกขาได้ประสบกับอารมณ์ที่เป็นกลาง โทษโลภเจตสิกมี 5 ประเภท คือ โทษที่ทำให้เกิดต้นหา โทษที่ทำให้เกิดอุปาทาน 4 โทษที่ทำให้เกิดความทุกข์ โทษที่ทำให้ประพฤติชั่วได้ทุกอย่างในชาติปัจจุบัน และสุดท้าย โทษที่ทำให้ไปเกิดในอบายภูมิหลังจากความตายไปแล้วในชาติหน้า ถ้าบุคคลที่เป็นปุถุชนมีโอกาสได้รับโทษทั้งร้ายแรง และไม่ร้ายแรง ถ้าเป็นอริยบุคคลระดับโสดาบันขึ้นไปจนถึงอริยบุคคลระดับอนาคามี มีโอกาสได้รับโทษระดับไม่ร้ายแรงอย่างเดียว เช่น เกี่ยวกับความทุกข์ประจำ คือการเกิด การแก่ การเจ็บ การตายเท่านั้น กระบวนการละโลกหรือโลภเจตสิก เริ่มต้นด้วยการให้ทานบารมี และการรักษาศีล ผลสำเร็จคือ ระดับทั้งคพหวน หมายถึง การละได้ชั่วคราว โดยการช่มด้วยวิธีสมถกรรมฐาน ผลสำเร็จคือ วิกขัมภนพหวน หมายถึง ด้วยการช่มไว้ด้วยฌานสมาธิ และการละด้วยวิปัสสนาตามแนวสติปัฏฐาน 4 ซึ่งมีผลแห่งการละได้ 2 ระดับ คือ ระดับตุนกรพหวน (การละได้ขั้นเบาบาง) ได้แก่ สกทาคามีมรรคญาณ และอนาคามีมรรคญาณ(ละโลภเจตสิกในโลภมูลจิต ดวงที่ 3,4,7 และ 8) และ ระดับสมุจเฉตพหวน (การละได้ขั้นเด็ดขาด) ได้แก่ โสดาปัตติมรรคญาณ ละโลภเจตสิกในโลภมูลจิตดวงที่ 1,2,5 และ 6 และอรหัตตมรรคญาณ การละโลกหรือโลภเจตสิกในโลภมูลจิตดวงที่ 3,4,7 และ 8 จบการศึกษา หรือบรรลุป็นอริยบุคคลชั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนาเพราะละโลกหรือโลภเจตสิกได้ครบ ทั้ง 8 ดวง หรือ มีผลการละอกุศลจิตได้ครบ 12 ดวงพร้อมด้วยเจตสิกที่ประกอบด้วย

Abstract

the definition of LobhaCetasika is the mental factor of greed which consists of Tanhā: craving 3, 6, 108 and they are never ending. The characteristic of LobhaCetasika is the clinging of its emotion. The type of LobhaCetasika is divided into 2 types: 1) the inner 2) the outer. The condition of LobhaCetasika is born from the root greedy Kamma. The condition of Lobhamūlasomanassa is the pleasurable mental feeling of rebirth consciousness. The condition of Lobhamūlaupekkhā is the mental equanimity. The relationship between of LobhaCetasikaBuddhadhamma can be defined

as the Pariññā: the exact knowledge and Ariyasacca: the Four Noble Truth. The LobhaCetasika can be enriched by 21 factors of Cetasika. The unwholesomeness caused by LobhaCetasika can be classified 5 types as: 1) Kamātanhā or sensual craving, 2)Upādāna: attachment, 3)Dukkha: suffering, 4) it caused people to perform all bad deed at present life and 5) it caused person to reborn in hell. The worldly people can be affected by the LobhaCetasika in the different degrees. The noble individuals: Sotāpanna to Anāgāmi will not much suffer about the cycle of life.

The elimination process of the LobhaCetasika is begun by performing Dānapāramī or observing precepts and practicing Samatha and Vipassanā meditation. However, the elimination process practiced by the Four Foundation of Mindfulness can result in 2 levels; –

1) Tanukarapahana level: one can get rid of suffering at the first state such as Sakadāgāmi and Anāgāmi (one can eliminate of LobhaCetasika types of 3, 4, 7 and 8)

2) Samucchedapahana level: (absolute elimination of LobhaCetasika) such as Sotāpattimagga can eliminate the LobhaCetasika types of 1, 2, 5, 6 and Arahattamagga can eliminate the LobhaCetasika types of 3, 4, 7, 8. That means one achieves enlightenment and considers being the noble person in Buddhism because he or she can eliminates all LobhaCetasika.

บทนำ

พระพุทธเจ้าทรงสอนแก้ปัญหาด้วยตัวของมนุษย์เอง มนุษย์ทุกคนมีความทุกข์ หรือมีปัญหาในชีวิตประจำวัน ต้องมีอยู่ในจิตใจหลีกเลี่ยงปฏิเสธไม่ได้ ซึ่งมีโลกเจตสิกเป็นต้นเหตุ ทำให้เกิดปัญหาหรือทำให้เกิดความทุกข์ทั้งปวง ต้องหาทางแก้ไขพัฒนาชีวิตในด้านจิตใจเพื่อความสงบสุขแก่ชีวิตตนเอง และเกิดสันติสุขในการอยู่ร่วมกันในสังคมของมนุษย์ชาติ มีหลักปฏิบัติที่สามารถทำให้มนุษย์พัฒนาตนเองไปสู่ทางดับทุกข์พ้นปัญหาในชีวิตประจำวัน หรือความพ้นทุกข์ทั้งปวงได้ในระดับโลกียะ (ปุถุชน) จนถึงระดับโลกุตตระ (อริยบุคคล) อันเป็นทางดับทุกข์ถาวร (นิพพาน) เมื่อมนุษย์เกิดมาพบแต่ปัญหาชีวิตประจำวันหรือความทุกข์ต่าง ๆ ก็ติดตามมาด้วยพร้อมกัน เนื่องจากชีวิตมนุษย์ยังต้องวนเวียนอยู่ในวัฏสงสารที่ยาวนานอันหาที่สุดมิได้ตราบไต่ที่มนุษย์ยังมิได้บรรลุเป็นพระอรหันต์

สภาพปัญหาหลายด้านที่เกิดขึ้นเพราะมีตัวโลกเจตสิกเป็นปัจจัย ทำให้เกิดปัญหา ด้านต่าง ๆ ทั้งระดับบุคคล ระดับกลุ่มชน ระดับภูมิภาค ระดับประเทศ ระดับโลก เช่น สถานการณ์โลกปัจจุบันมีการเปลี่ยนแปลงไปหลายลักษณะ กล่าวคือ เป็นยุคช่วงชิง แข่งแย่ง ชิงดีชิงเด่น ขัดแย้งกัน ทั้งในด้านจิตใจและด้านวัตถุ สังเกตได้จากสื่อต่าง ๆ ทางโทรทัศน์หรือหนังสือพิมพ์เป็นมานานหลายยุคหลายสมัย แต่ยุคปัจจุบันนี้ยิ่งรุนแรงยิ่งกว่าในอดีต เท่าที่เห็นจากสื่อต่าง ๆ เท่าที่ศึกษามาปรากฏขึ้นเป็นเหตุเกิดความอยากได้ อยากมี อยากเป็น เกิดขึ้นภายในหรือภายนอกพระพุทธศาสนาเถรวาท โลกเจตสิกขยายเติบโตไปอย่างรวดเร็ว ทำให้เกิดการแข่งขันต่อสู้กัน ในทุกรูปแบบ บางครั้งก็สร้างเรื่องแต่งเรื่องที่ไม่เป็นจริงก็แต่งเรื่องสร้างเรื่องให้คนอื่นหลงเชื่อ อย่างงมงายก็มี เพื่อให้ได้มาซึ่งความตอบสนองความต้องการคือตัวโลกเจตสิกนั่นเอง โลกเจตสิก คือ ความอยาก ไม่รู้จักอิ่มในตัณหา 3 ตัณหา 108 และ

ต้นเหตุที่เกิดอารมณ์ 6 ยินดีพอใจไม่รู้จักสิ้นในทางอกุศลธรรม และเมื่อไม่สมหวังในสิ่งที่ต้องการ จึงก่อให้เกิดปัญหาต่าง ๆ เช่น ปัญหาเยาวชนเบนเข็มเป็นโสเภณี วัฒนธรรมถูกทำลาย ปัญหาผลร้ายจากยาเสพติด ปัญหาเด็กวัยรุ่นติดเกมส์ ปัญหาการล่มสลายทางการศึกษา ปัญหาความขัดแย้งทางด้านความคิด เป็นต้น และสภาพปัญหาปัจจุบันเป็นยุคทุนนิยม บริโภคนิยม ทำให้ปุถุชนทั้งหลายแข่งขันกันกู้หนี้ยืมสิน กู้เงินยืมเงินทั้งในระบบและนอกระบบหน่วยงานของรัฐโดยไม่รู้ตัว โดยความหลงตนเองว่าเป็นคนมีฐานะดี มีแต่สังคมายกย่อง บางรายไม่สามารถส่งดอกเบี้ยยให้เจ้าหนี้ได้ เป็นผลทำให้ครอบครัวแตกแยก ขาดความสามัคคี ก่อให้เกิดความทุกข์ ทางกายทางใจ มีการหย่าร้างกันในครอบครัว บุตรไปอยู่กับตายาย สามียไปอยู่อีกที่ บางรายภรรยา ไปมีสามีใหม่ หรือบางรายสามีก็ไปแต่งงานใหม่ เพราะเกิดจากโลกเจตสิกเป็นต้นเหตุทั้งสิ้น

หลักคำสอนของพระพุทธศาสนาสอนให้รู้จักใช้ชีวิตพอเพียง สันโดษ มกน้อย และให้ใช้ความเพียรกระทำความดี อยากทำดีไม่มีที่สิ้นสุดแบบฉันทะอย่างสุดความสามารถในการดำรงชีวิตอยู่อย่างง่าย ๆ ไม่ต้องโอ้อวดใคร ๆ ทั้งสิ้น และสอดคล้องกับหลักทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียง ของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งพระองค์ท่านได้น้อมนำประยุกต์มาจากทางสายกลาง อริยสัจ 4 พุทธศาสนิกชนทุกท่านโปรดอย่าได้ประมาท หรือเพิกเฉย ถ้าพระพุทธศาสนาวิกฤตด้วยโลกหรือ โลกเจตสิก ๆ ที่จะเกิดในดวงจิตวิญญาณชั้นของมนุษย์ในประเทศไทยและต่างประเทศมากยิ่งขึ้น ก็น่าคิด น่าตระหนัก นำให้ความสำคัญอย่างเร่งรีบแก้ไขพัฒนาาร่วมกัน หากเพิกเฉยเลยต่อตัวโลกเจตสิกต้องเป็นต้นเหตุต้องเป็นภัยต่อมวลมนุษยชาติอย่างแน่นอนในอนาคตอันใกล้และใกล้นี้เพราะโลกเจตสิกด้วยเหตุผลดังกล่าว จึงเขียนบทความเรื่องโลกเป็นต้นเหตุทำให้เกิดปัญหาชีวิตและสังคม

เนื้อหา

สรรพชีวิตที่เกิดมามีความอยากหรือโลกเจตสิก (ตัณหา) เป็นพื้นฐาน ไม่ว่าจะเป็ชีวิตของสัตว์เทวดาพรหมโลก มนุษย์โลก สัตว์เดรัจฉาน อสุรกาย เปรต สัตว์นรกทั้ง 31 ภูมิ เริ่มต้นชีวิตของชีวิตตั้งแต่ปฏิสนธิชีวิตดวงแรก ตรงอุปาทกขณะจิตในวิถีสรูป - วิถิจิต ในขณะที่ลงสู่ครรภ์มารดาครั้งแรก เช่น สัตว์ ที่กำเนิดโดยชลาพุชะ หมายถึง สัตว์ที่เกิดในมดลูก หรือสัตว์ที่ออกลูกเป็นตัว เช่น มนุษย์ และสัตว์เดรัจฉานบางจำพวกที่นอกจากพวกอณฑชะกำเนิด (ออกลูกเป็นไข่) ไม่ว่าจะสัตว์ทั้งหลายที่ปฏิสนธิจิตด้วยสังเสทชะกำเนิด ไม่อาศัยบิดามารดา เช่น พวกหนอนต่าง ๆ ที่เกิดจากผลไม้ หรือสิ่งโสโครกเป็นต้น โลกเจตสิกก็มีบทบาทสำคัญทำหน้าที่เป็นเหตุต้นก่อเริ่มต้นให้เกิดความทุกข์ทั้งปวงและถ้าเป็นมนุษย์ โลกเจตสิกก็จะทำให้เกิดความอยากหลากหลาย ตัณหามากมาย ความอยากได้ กามตัณหา หรือมีความอยากทางกามวัตถุ ภาวตัณหา วิภวตัณบ่าง เมื่อว่าโดยองค์ธรรมได้แก่ โลกเจตสิกแต่ถ้ากล่าวถึงความหมาย ลักษณะ ประเภท เหตุปัจจัยที่เกิดโลกเจตสิก และ มีคำอธิบาย ดังต่อไปนี้

ความหมายของโลก

คำว่า “โลก” หรือโลกเจตสิก มีคำตอบหลายอย่างต่างประการ จะตอบหรือชี้แจงความหมายของโลกนั้นไปทุกอย่างคงไม่ได้เพราะจะไม่เพียงเกิดประโยชน์และทำให้เสียไปหรือมากเกินไปจนความจำเป็นที่ใช้ในชีวิตประจำวัน แต่ขอกล่าวพอสมควรดังที่ปรากฏในพระอภิธรรมปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 สรุปโดยย่อได้ดังนี้

โลกเจตสิกเป็นองค์ธรรมของสมุทัยสังขจะในหลักธรรมอริยสัจ 4 โลกเจตสิกหมายถึง กิริยาที่โลก ภาวะที่โลก ความกำหนด ภาวะที่กำหนด ความเพ็งเล็ง เป็นอกุศลมูล คือ โลกเจตสิกซึ่งเป็นสาเหตุสำคัญมากให้เกิดความทุกข์ทั้งปวง

ความหมายของ คำว่า “โลกเจตสิก” กล่าวไว้ในหนังสือ พจนานุกรม พุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม สรุปลงโดยย่อได้ดังนี้โลกเจตสิก เป็นเจตสิกดวงหนึ่งในจำนวน 52 ดวง หมายถึง ธรรมชาติที่ประกอบกับจิตเป็นสภาวะธรรมที่มีอาการเกิดและอาการตั้งอยู่ อาการดับไปในวิถิจิต มีอารมณ์ และวัตถุที่อาศัยเดียวกัน มีสภาวะธรรม มีความอยากได้ในอารมณ์ ทั้ง 6 เป็นต้น

ความหมาย คำว่า โลกเจตสิก ได้กล่าวไว้ในหนังสือคู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ 1 เจตสิกปรมัตถ์ สรุปลงใจความได้ว่าโลกเจตสิก หมายถึง ธรรมชาติที่เป็นความยินดีติดใจในอารมณ์ ได้แก่ สภาวะความปรารถนา ความอยากได้ และความติดใจอยู่ในอารมณ์ทั้ง 6 มีอรรถ 4 ประการ หรือ ลักษณะที่จตุกะ ได้แก่

1. ความเป็นความยึดมั่นในอารมณ์เป็นลักษณะ
2. มีความเห็นผิดอยู่ในอารมณ์ เป็นหน้าที่
3. มีความไม่สละอารมณ์เป็นอาการปรากฏ
4. มีความเห็นในความอันเป็นที่ตั้งแห่งสังโยชน์หรือเห็นความสำราญในสังโยชน์เป็นเหตุใกล้ให้เกิด

ในอัฐฐาสลีนีอรรถกถา ได้อุปมาสภาพของโลกเจตสิก เหมือนลิงติดตัง เหมือนขึ้นเนื้อที่ใส่ลงในกระเบื้องอันร้อนจัดเหมือนผ้าเปียอน้ำมันและเหมือนหนุ่มสาวที่เริ่มรักกันใหม่ ๆ กลุ่มโลกเจตสิกมี 3 ดวง คือ โลกเจตสิก ทิฎฐิเจตสิก และมานเจตสิก ซึ่งประกอบในอกุศลจิตที่เป็นโลภมูลจิต 8 ดวงเท่านั้น ไม่เป็นประเภทอื่น เช่น โทสมูลจิต และ โมหมูลจิต ส่วนในปรมัตถทีปนีฎีกา ได้แสดงความหมายของโลกเจตสิกไว้ 10 ประการ คือ

1. ความต้องการ (ตัณหา)
2. ความกำหนด (ราคะ)
3. ความใคร่(กามะ)
4. ความเพติดเพลิน (นันทิ)
5. ความเพ่งเฉพาะ (อภิขมา)
6. ความก่อกิเลส (ขเนตติ)
7. ความนำให้เกิดในภพใหม่(โปกพภาวิกะ)
8. ความปรารถนา (อิจฉา)
9. ความหวัง (อาสา)
10. ความผูกพันเกี่ยวรัดไว้ (สังโยชน์)

ฉะนั้น ความหมายของคำว่า “ตัณหา” คือ ความต้องการอารมณ์นั้น จึงเป็นความหมายที่กว้างขวาง แม้เป็นความต้องการหรือความยินดีติดใจในการเจริญกรรมฐานก็ชื่อว่า เป็นตัณหา คือเป็นธรรมราคะ ธรรมนันทิ หรือธรรมตัณหา แต่ตัณหาประเภทที่กล่าวนี้มีโทษถึงทุกขไม่ เพราะความต้องการกุศลธรรม เช่น อยากทำกรรมฐานจิตจะได้สงบ หรือได้ฌานนั้น ญานนี้ ความอยากเกิดขึ้นด้วยอำนาจโลภมูลจิตก็จริง แต่ขณะกระทำกรรมฐาน เพื่อสนองความอยากนั้น ทำด้วยจิตอื่น ไม่ใช่โลภมูลจิต จะต้องกระทำด้วย มหากุศลจิตเป็นเบื้องต้น จนถึง ฌานและ

มรรคจิตเป็นที่สุด วิชาภจิตที่เป็นผลนั้นย่อมต่างกัน ฉะนั้นความอยากหรือความต้องการในกุศลธรรม จึงไม่มีโทษ แต่กลับเป็นคุณประโยชน์

ความหมายคำว่า โลกเจตสิก ได้กล่าวไว้อธิบายไว้ในหนังสือ “ประมัตถ์เบื้องต้น” สรุปใจความไว้ว่า โลกเจตสิก หมายถึง เป็นเจตสิกดวงหนึ่งที่ประกอบกับโลกมูลจิต 8 ดวงเท่านั้น โดยยกโลกเจตสิก เป็นประธานเจตสิก โลกะหมายถึง ธรรมชาติที่เกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป พร้อมกับจิตโลกธรรมชาติที่อยากได้อารมณ์ ชื่อว่าโลกะ มีวิเคราะห์ว่า ลุพฺภณฺโโลโก ความอยาก ชื่อว่า โลกะลฺภุ ชาติ ในความอยาก ความต้องการ ณ ปัจจัย เพราะ ญฺหุทธิ อฺ เป็น โอ ความหมายของ คำว่า “โลกเจตสิก” กล่าวไว้ในอภิธานข้อ 126 มีคำไวพจน์ใช้แทนอยู่ 25 บท คือ

1. ตัณหา ตส ชาติ ในความหิวกระหาย+ณหา ปัจจัย+อา ปัจจัยในอิตถิลิงค์แล้ว ลบ ส ที่สุดชาติ, ลบสระหน้า ที่ ต ด้วย

2. ตสิณาส ตส ชาติ ในความยินดี+อินปัจจัย+อา ปัจจัยในอิตถิลิงค์
3. ซาลินี ซาล ชาติในความแผ่ขยาย+อิน ปัจจัย (แผ่ไปในอารมณ์)
4. วิสัตติกา วิสตต ติต, ช้อง +อิก ปัจจัย+อา ปัจจัย (ติตในอารมณ์)
5. ฉันทะ ฉนท ชาติ ในความปรารถนา + อ ปัจจัย
6. ชฎา ชฎ ปารก+วีย ลบวียเสีย(รกลงไปด้วย ธรรมชาติ)
7. นิกันติ นิ บทหน้า+ กมฺ ชาติ ในนามปรารถนา + ตี ปัจจัย
8. อาสา อิสฺ ชาติ ในความปรารถนา + อ ปัจจัย+อา ปัจจัย
9. สิพินีสิวุชาติ ในความร้อยรัด เหมือนเส้นด้าย + อ ปัจจัย + อินี ปัจจัย
10. ภวนตติภว เป็นบทใกล้+นี ชาติในความไป (สู่ภพ) +ตี ปัจจัย
11. อภิขมาอภิ เป็นบทหน้า + เฉชาติในความเพ่ง + อ ปัจจัย + อา ปัจจัย
12. วนละ วน ชาติ ในความอยาก + ถ ปัจจัย
13. วาณะ วา ชาติ ในความไป+ ยฺ ปัจจัย (ไปในเทพ)
14. โลภะลฺภุ ชาติ ในความพอใจ + ณ ปัจจัย
15. รากะ รกฺช ชาติ ในความกำหนด + ณ ปัจจัย
16. อาลยะ อา บทหน้า + ลย ชาติในความไป + อ ปัจจัย
17. ปิหา ปิท ชาติในความปรารถนา + อ ปัจจัย +อา ปัจจัย
18. มโนรถ มน ชาติ + รก (ไปตามใจ)
19. อัจฉาสุชาติ ในความปรารถนาความต้องการ+อ ปัจจัย+อาปัจจัยในอิตถิลิงค์
20. อภิลาส อภิ บทหน้า + ลส ชาติ ในความยินดี + ณ ปัจจัย
21. กาม กมฺ ในความปรารถนา+ณ ปัจจัย
22. โทพโทท ในความเห็น + ลาชาติ ในความตัด(ตัดมรรคผล) + อ ปัจจัย
23. อากังขา อา บทหน้า+กษ ชาติในความปรารถนา+อปัจจัย+อาปัจจัยในอิตถิลิงค์
24. รุจิ รุจ ชาติ ในความพอใจ+อ ปัจจัย

25. ลาลสา ลสธาตุ ในความมักมากกามคุณ หีนกระหาย + อ ปัจจัย + อาปัจจัยซ้อน ล แล้ว แปลง อ เป็น อา ลบสระหน้าที สะ ถ้าเป็นปุงลึงค์ และอิตถิลึงค์ ลงในอรรถของการขอ ความต้องการมาก ความพยายาม

ลักษณะของโลก

1. อารัมมณคคณลัทธิโลกหรือโลกเจตสิกมีความยึดมั่นในอารมณ์เป็นลักษณะเหมือนลิงติด หมายความว่า โลกเจตสิกนี้มีลักษณะติดอยู่ในอารมณ์ต่างๆคือทำให้อารมณ์นั้น ๆ ฝังอยู่ในความรู้สึกอย่างไม่ลืมเลือน
2. อภิสงครโส มีหน้าที่ติดข้องอยู่ในอารมณ์เป็นรส (หน้าที่) เหมือนชิ้นเนื้อที่ใส่ลงในกระเบื้องอันร้อนติดแน่น หน้าที่ของโลกเจตสิกนั้นทำให้จิตเข้าไปจดจ่ออยู่ในอารมณ์นั้นๆไม่ยอมปล่อย (นึกถึงบ่อย ๆ ที่ไม่เกี่ยวกับ ทาน ศีล ภาวนาหรือทางฝ่ายกุศลธรรม)
3. อปริจจาคปัจจุทัฏฐาโน มีการไม่ยอมสละอารมณ์ มีการไม่ปริจจาคเป็นผลปรากฏ คือ มีความไม่ปล่อยวางในอารมณ์ เป็นอาการปรากฏเหมือนผ้าที่เปื้อนสีน้ำมัน คือ เมื่อโลกเจตสิกเกิดขึ้นแล้วในอารมณ์ใด ก็ยากที่จะ ถ่ายถอนหรือเปลี่ยนความรู้สึกในอารมณ์นั้นให้เป็นปกติได้ดังเดิมที่เป็นฝ่ายกุศลธรรม
4. สังโยชนียธัมเมสุ อัสสาทัสสนบัพทัฏฐาโน มีความเห็นผิดด้วยอำนาจของความยินดีใน สังโยชนียธรรม (ธรรมที่เป็นอารมณ์ของสังโยชน์) เป็นเหตุใกล้ คือมองแต่แก่ความสุขสบายอย่างเดียว เป็นเหตุที่ทำให้โลกเจตสิกเกิดขึ้นได้

ประเภทของโลก

ประเภทของ คำว่า “โลกหรือโลกเจตสิกหรือตัณหา” กล่าวไว้ในหนังสือพจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม สรุปโดยย่อได้ดังนี้

โลกเจตสิกหรือตัณหา มีสภาวะธรรมซึ่งเป็นอาการที่เกี่ยวกับความทะยานอยากในอารมณ์ทั้ง 6 แบ่งเป็น 3 ประเภท ได้แก่

1. กามตัณหา หมายถึง ความทะยานอยากในกาม, ความอยากได้ในกามคุณ คือสิ่งสนองความต้องการทางประสาททั้ง 5
2. ภวตัณหา หมายถึง ความทะยานอยากในภพ, ความอยากในภาวะ ของตัวตนที่จะได้ จะเป็นอย่างไร หนึ่ง อย่างหนึ่ง อยากเป็น อยากคงอยู่ตลอดไปความใคร่อยากที่ประกอบไปด้วย ภววิภูฏีหรือสัสสตวิภูฏี
3. วิภวตัณหา หมายถึง ความทะยานอยากในวิภพ, ความอยากในความพракพันไปแห่งตัวตนจากความ เป็นอย่างใดอย่างหนึ่ง อันไม่ปรารถนา อยากทำลาย อยากให้ดับสูญ ความใคร่อยากที่ประกอบด้วยวิภววิภูฏีหรืออุเฉทวิภูฏี

ได้อธิบายประเภทของตัณหา มี 108 ประเภท อีกอย่างหนึ่ง ได้แก่ ตัณหา 3 (กามตัณหา ภวตัณหา วิภวตัณหา) คุณด้วย ตัณหา 6 (ได้แก่ ตัณหาในรูป ในเสียง ในกลิ่น ในรส ในโผฏฐัพพะ และ ในธรรมารมณ์) ได้เท่ากับ 18 ตัณหา และ 18 ตัณหา คุณด้วย 2 ตัณหา (ได้แก่ ตัณหาภายในของตนเอง และ ตัณหาภายนอกหรือ ตัณหาของบุคคลอื่นๆ) ได้เท่ากับ 36 ตัณหา 36 ตัณหา คุณด้วย 3 กาล (อดีต ปัจจุบัน อนาคต) ได้เท่ากับ 108 ตัณหา ดังนี้ เป็นต้น

ประเภทของโลกเจตสิก กล่าวไว้ในหนังสือ “คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมชั้น จูฬอภิธรรมมิกะตรี สรุปใจความได้ดังนี้

ประเภทของโลกเจตสิกจำแนกตามที่ประกอบด้วยธรรมกับอธรรมมี 2 อย่าง

อัมมียโลกเจตสิก หมายถึง ความโลกที่ประกอบด้วยธรรมฝ่ายดี คือ ความยินดีติดใจ อยากรได้ในสมบัติหรือคุณความดีของคนอื่นหรือของผู้อื่นเช่น อยากรได้โดยมีการซื้อ-ขายหรือแลกเปลี่ยนสิ่งของ

ออัมมียโลกเจตสิก หมายถึง ความโลกที่ไม่ประกอบด้วยธรรมฝ่ายไม่ดี คือ ความยินดีติดใจ อยากรได้ในสมบัติหรือ คุณความดีของคนอื่นหรือของผู้อื่น เช่น อยากรได้โดยมีการลักขโมยไม่ได้มีการซื้อ-ขายหรือแลกเปลี่ยนสิ่งของ

โลกเจตสิก 3 ประเภท จำแนกตามจริตของมนุษย์ ได้ดังนี้

1. ประเภทอย่างประณีตหมายความว่า ชาวโลกฟังแล้วมีความรู้สึกว่าเป็นของดีของสูง เช่น ความรัก ความชอบ ความพอใจ ความยินดี ความปรารถนา เป็นต้น
2. ประเภทอย่างกลาง หมายความว่า ชาวโลกฟังแล้วยอมรับได้ เช่น ความโลกความอยากความต้องการ การอุปทานต่างๆ เป็นต้น
3. ประเภทอย่างต่ำหรืออย่างเลว หมายความว่า ชาวโลกฟังแล้ว มีทัศนคติไปในทางลบและยอมรับว่าเป็นสิ่งไม่ดีเช่น ตันหาลามกๆ เป็นต้น

โลกเจตสิกที่เกิดร่วมกับจิตจำแนกตามจิต 121 ดวงมี 9 ประเภท ได้แก่

1. ขาติเภทนัย แยกประเภทของจิตโดยชาติมี 4 ชาติ คือ อกุศลชาติ กุศลชาติ วิปากชาติ กิริยาชาติ
โลกเจตสิกที่เกิดร่วมกับโลภมูลจิต 8 ดวง เป็น อกุศลชาติ
2. ภูมิเภทนัย ซึ่งแยกประเภทของจิตโดยภูมิทั้ง 4 คือ กามภูมิ รูปภูมิ อรูปภูมิ โลกุตตรภูมิ โลกเจตสิกที่เกิดร่วมกับโลภมูลจิต 8 ดวง เป็น กามภูมิ
3. โสภณเภทนัย การแยกประเภทของจิตมี 2 คือ โสภณะ (จิตที่สวयงาม) และ อโสภณะ(จิตที่ไม่สวयงาม)
โลกเจตสิกที่เกิดร่วมกับโลภมูลจิต 8 ดวง เป็น อโสภณะ(จิตที่ไม่สวयงาม)
4. โลกเภทนัย การแยกประเภทของจิตโดย โลกียะ โลกุตตระ
โลกเจตสิกที่เกิดร่วมกับโลภมูลจิต 8 ดวง เป็น โลกียะ
5. เหตุเภทนัย การแยกประเภทของจิตโดย เหตุกะ หมายถึงไม่มีเหตุ เช่นไม่มีโมหเหตุ และ สเหตุกะ เช่น มีโมหเหตุ
โลกเจตสิกที่เกิดร่วมกับโลภมูลจิต 8 ดวง เป็น สเหตุกะ คือ โลกเจตสิกเป็นตัวเหตุ และมีตัวโมหะเจตสิกเป็นตัวเหตุ
6. ฌานเภทนัย การแยกประเภทของจิตโดย ฌาน (ฌานไม่เกิดขึ้นในโลภมูลจิต 8 ดวง) และ ฌาน (ฌานเกิดขึ้นได้)

โลกเจตสิกที่เกิดร่วมกับโลกมูลจิต 8 ดวง เป็นอนามาน

7. เวทนาเภทนัย การแยกประเภทของจิตโดยเวทนา 5 คือ

สุขเวทนา มี 1 คือ สุขสหคตกายวิญญานจิต

ทุกขเวทนา มี 1 คือ ทุกขสหคตกายวิญญานจิต

โสมนัสเวทนา มี ๒๒

โทมนัสเวทนา มี ๒

อุเบกขาเวทนา มี 55

โลกเจตสิกที่เกิดร่วมกับโลกมูลจิต 8 ดวง เป็น โลกมูลโสมนัสเวทนา 4 ดวง คือ ดวงที่ 1, ดวงที่ 2, ดวงที่ 3, ดวงที่ 4. เป็น โลกมูลอุเบกขา 4 ดวง คือ ดวงที่ 5, ดวงที่ 6, ดวงที่ 7, ดวงที่ 8.

8. สัมปโยคเภทนัย การแยกประเภทของจิตโดยหมายถึง ประกอบหรือเกิดร่วมด้วยความเห็นผิดซึ่งมี 2 ประเภทย่อย คือ สัมปยุตตจิต และ วิปยุตตจิต โลกเจตสิกที่เกิดร่วมกับโลกมูลจิต 8 ดวง เป็น สัมปยุตตจิต 4 ดวง คือ ดวงที่ 1, ดวงที่ 2, ดวงที่ 5, ดวงที่ 6. ซึ่งประกอบด้วยทวิภูมิจตสิก และเป็น วิปยุตตจิต ๔ ดวง ซึ่งประกอบด้วยมานเจตสิก คือ ดวงที่ 3, ดวงที่ 4, ดวงที่ 7, ดวงที่ 8.

9. สังขารเภทนัยการแยกประเภทของจิตโดย อสังขาริกจิต หมายถึง จิตและโลกเจตสิกเกิดขึ้นโดยไม่มี การชักชวน ได้แก่ ดวงที่ 1 กับดวงที่ 3 , ดวงที่ 5 กับ ดวงที่ 7 และ สังขาริกจิต หมายถึง โลกเจตสิกเกิดขึ้นโดยมีการชักชวน ได้แก่ ดวงที่ 2 กับ ดวงที่ 4 , ดวงที่ 6 กับ ดวงที่ 8

สรุป โดยย่อ คือ ความสัมพันธ์โลกเจตสิกกับ เจตสิกอื่น ๆ ที่เกิดร่วม เช่น โลกเกิดร่วมความเห็นผิด ๔ ดวง คือ ดวงที่ 1, ดวงที่ 2, ดวงที่ 5, ดวงที่ 6 โลกเกิดร่วมมานเจตสิก 4 ดวง คือ ดวงที่ 3, ดวงที่ 4, ดวงที่ 7, ดวงที่ 8 และเกิดร่วมกับเจตสิกดวงอื่นๆ

เหตุปัจจัยที่ก่อให้เกิดโลกเจตสิก

เหตุให้เกิดโลกเจตสิกมี ๔ ประการ คือ

1. ปฏิสนธิมาด้วยกรรมที่มีโลกเป็นบริวาร
2. จุตินาจากภพที่มีโลกมาก
3. ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดีๆ อยู่เนืองๆ
4. ได้เห็นสิ่งที่เป็นที่ชอบใจ

เหตุให้เกิดโลกมูลโสมนัสมีอยู่ ๔ ประการ คือ

1. มีปฏิสนธิจิตเป็นโสมนัส
2. ไม่มีความสุขุมคัมภีรภาพ มีความคิดตื้นเป็นปกติคือไม่มีความคิดลึกซึ้ง
3. ได้ประสบกับอารมณ์ที่ดี

4. พันจากความพินาศ ๕ ประการ
 - 4.1. ความเสื่อมญาติ หรือสูญเสียญาติ
 - 4.2. ความเสื่อมจากโภคทรัพย์สมบัติทั้งหลาย
 - 4.3. ความเป็นโรคภัยไข้เจ็บต่างๆ
 - 4.4. ความถึงความวิบัติแห่งศีล
 - 4.5. ความเสื่อมอันเกิดจากความเห็นผิดจากสัมมาทิฎฐิ

เหตุให้เกิดโลภมูลอุเบกขามีอยู่ ๕ ประการ คือ

1. มีปฏิสนธิเป็นอุเบกขา
2. มีความสุขุมคัมภีรภาพมีความคิดลึกซึ้งเป็นปกติ
3. ได้ประสบกับอารมณ์ที่เป็นกลาง
4. พันจากความพินาศ ๕ ประการ
5. สันดานเป็นใ้

สรุป

ความหมายโลกเจตสิก หมายถึง มีความยินดีติดใจเกี่ยวกับผลประโยชน์ในเรื่อง ลาภ ยศสรรเสริญ สุข และมีความกำหนดในเพศตรงกันข้าม ติดใจในอารมณ์ทั้ง ๖ ตัณหา ๓ ตัณหา ๖ ตัณหา ๑๐๘ คือมีความอยากความต้องการที่ไม่มีที่สิ้นสุด

ลักษณะโลกเจตสิก หมายถึงโลกเจตสิกมีความยึดมั่นเห็นผิดอยู่ในอารมณ์ และลักษณะที่เด่นชัดคือ โลกเจตสิกหรือโลภมูลจิตประกอบด้วยโมหะเจตสิกทุกดวงทั้ง ๘ ดวง
ประเภท โลกเจตสิก แบ่งเป็น ๒ประเภท ๑.ภายในตนเอง เช่น ตนเองมีความอยากได้ ตนเองมีความเห็นแก่ตัว ฯลฯ
๒.ภายนอกตัวหมายถึง บุคคลอื่นเช่น บุคคลอื่นก็มีความอยากได้ บุคคลอื่นก็มีความเห็นแก่ตัว

เอกสารอ้างอิง

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

พระอาจารย์สังข์มโชติกะ ธรรมจริยะ. ปรมัตถโชติกะ ปฏิจจสมุปปาททีปนีและ ปัจจัย ๒๔ โดยย่อ หลักสูตรมัชฌิมอาภิธรรมิกะโท. พิมพ์ครั้งที่ ๕.กรุงเทพมหานคร : บริษัท วี. อินเทอร์เน็ตจำกัด, ๒๕๔๖.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต).แก่นแท้ของพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๑.กรุงเทพมหานคร : บริษัทธรรมสารจำกัด, ๒๕๔๔.

พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต).ภัยแห่งพระพุทธศาสนา. พิมพ์ครั้งที่ ๑.กรุงเทพมหานคร : บริษัทสื่อตะวันจำกัด, ๒๕๔๕.

พระพรหมคุณาภรณ์, พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕.กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์จันทร์เพ็ญ, ๒๕๕๐.

รายงานสืบเนื่องจากการประชุมวิชาการระดับชาติครั้งที่ 7 “วิถีพุทธ วิถีชุมชน รากฐานชีวิตทัศน์เชิงสังคมล้านนาในสังคมวิถีใหม่”

วันที่ 28 กุมภาพันธ์ 2564 ณ วิทยาลัยสงฆ์ลำพูน มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บุญมี เมธางกูร นายวรรณสิทธิ์ ไวกยะเสวี. คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมมัตถสังคหะ ปริจเฉทที่ ๑ เจตสิกปรมัตถ์.

พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์เทพประทานการพิมพ์, ๒๕๓๕.

พระมหาสมบุรณ์ ฉนฺทโรจโน. ปรมัตถ์เบื้องต้น. พิมพ์ครั้งที่ ๑. เชียงใหม่ : สำนักเรียน วัดโสภณารามพิมพ์, ๒๕๓๐.

พระพรหมคุณาภรณ์. พจนานุกรมพุทธศาสตร์ฉบับประมวลธรรม. พิมพ์ครั้งที่ ๑๕. กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์ จันทรเพ็ญ, ๒๕๕๐.

พระปลัดวิสุทธิ์ คุดตโรโย. คู่มือการศึกษาพระอภิธรรมชั้นจุฬารามิกะตรี. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์หจก. ทิพยวิสุทธิ์, ๒๕๔๓.